

УДК 378:37.091-051(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.5>

Іван БИКОВ

аспірант кафедри педагогіки, психології і методики фізичного виховання, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, Україна, 14013
ORCID: 0000-0001-7790-337X

Бібліографічний опис статті: Биков, І. (2023). Використання арттерапії в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів для формування позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 29–34, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.5>

ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

Проблема. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів на тепер потребує більш ретельного вивчення компетентностей, що лежать в її основі. Сформованість здоров'язберезувальної компетентності здобувачів вищої освіти безпосередньо впливає на формування позитивного ставлення здобувачів початкової освіти до здоров'я, здоров'язбереження, недопущення шкідливих звичок.

Мета статті – здійснити дослідження проблеми використання арттерапії в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів для формування позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження.

Методологія дослідження базується на базових сучасних положеннях педагогічної науки, психології, культури здоров'я, і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення поняття процесу формування здорового способу життя професійно успішного майбутнього вчителя початкової школи.

Наукова новизна. Проаналізовано проблему використання арттерапії в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів для формування позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Висновки. Арттерапію важливо використовувати в роботі зі здобувачами початкової освіти для формування стійких знань про здоров'я, недопущення шкідливих звичок та здоров'язбереження. Арттерапія формує конструктивні форми поведінки; усуває надмірне напруження, тривожність і бар'єри для продуктивних, конструктивних дій у здоров'язбереженні дітей. Здобувачам початкової освіти доцільно проведення занять із застосуванням елементів арттерапії. Це дозволяє здійснити процес здоров'язбереження м'яко і гуманно, позбавляючи дитину від тривожності, страхів, замкнутості та сприяє формуванню здоров'язберезувальної поведінки.

Ключові слова: арттерапія, здобувачі початкової освіти, здоров'язбереження, здоров'я, позитивне ставлення.

Іван ВУКОВ

Postgraduate Student at the Department of Pedagogy, Psychology and Methods of Physical Education, T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Hetman Polubotko str., 53, Chernihiv, Ukraine, 14013
ORCID: 0000-0001-7790-337X

To cite this article: Bykov, I. (2023). Vykorystannia artterapii v profesiinii pidhotovtsi maibutnix uchyteliv pochatkovykh klasiv dlia formuvannia pozytyvnoho stavlennia uchniv do zdoroviazberezhennia [The use of art therapy in the professional training of future primary school teachers for the formation of a positive attitude of students towards health care]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 29–34, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.5>

THE USE OF ART THERAPY IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY GRADES FOR THE FORMATION OF A POSITIVE ATTITUDE OF STUDENTS TOWARDS HEALTH CARE

Problem. The professional training of future primary school teachers currently requires a more thorough study of the competencies underlying it. The formation of health-preserving competence of students of higher education directly

affects the formation of a positive attitude of students of primary education towards health, health care, prevention of harmful habits.

The purpose of the article is to conduct a study of the problem of using art therapy in the professional training of future primary school teachers for the formation of a positive attitude of students towards health care.

The research methodology is based on the basic modern provisions of pedagogical science, psychology, health culture, and reflects the relationship of methodological approaches to the study of the concept of the process of forming a healthy lifestyle of a professionally successful future primary school teacher.

Scientific novelty. The problem of using art therapy in the professional training of future primary school teachers to form a positive attitude of students to health care in the process of professional training in institutions of higher education was analyzed.

Conclusions. It is important to use art therapy when working with students of primary education to form sustainable knowledge about health, prevention of bad habits and health care. Art therapy forms constructive forms of behavior; eliminates excessive tension, anxiety and barriers to productive, constructive actions in the health care of children. It is advisable for students of primary education to conduct classes using elements of art therapy. This allows the process of health care to be carried out gently and humanely, relieving the child of anxiety, fears, isolation, and contributes to the formation of health-care behavior.

Key words: art therapy, students of primary education, health care, health, positive attitude.

Актуальність проблеми. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів на тепер потребує більш ретельного вивчення компетентностей, що лежать в її основі. Сформованість здоров'язбережувальної компетентності здобувачів вищої освіти безпосередньо впливає на формування позитивного ставлення здобувачів початкової освіти до здоров'язбереження. В ході адаптації до шкільного навчання дитина отримує орієнтацію в системі поведінки та здоров'язбереження, яка надовго визначає її подальше здоров'я, здоровий спосіб життя, відсутність шкідливих звичок, здоров'язбереження. У так званій Оттавській хартії зміцнення здоров'я (1986) наголошується, що охорона здоров'я – це турбота про себе самого і про тих, хто тебе оточує. До навичок, що забезпечують здоровий спосіб життя і саме здоров'я, відносять також вміння приймати рішення, критично мислити, підтримувати добрі стосунки з людьми, здатність давати собі раду в різних життєвих ситуаціях. Сучасні науковці доводять, що арттерапевтичні техніки є простими та доступними для формування у дітей, що навчаються в початкових класах позитивного ставлення до здоров'язбереження. Саме тому, проблема здоров'язбереження в фаховій підготовці професійно успішних майбутніх учителів початкової школи актуалізується в наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних науково-педагогічних розвідках вітчизняними вченими було розглянуто різні аспекти здоров'язбереження, формування позитивного ставлення здобувачів початкової освіти до здоров'язбереження. М. Хараджи,

А. Іващенко (2022) обґрунтовують, що «психіка дитини відрізняється загостреною сприйнятливістю, вразливістю, нездатністю протистояти шкідливим впливам. Ці обставини значною мірою обумовлені перетвореннями в суспільстві, підвищенням вимог до інтелектуальних, психоемоційних, фізичних можливостей дитини, до її здатності регулювати емоційні стани соціально прийнятними засобами» (Kharadzhy, Ivashchenko, 2022).

Г. Крупник (2014) констатує, що саме «в початковій школі починають формуватися системи відносин дитини зі світом і самою собою, ті стійкі форми взаємин з однолітками й дорослими та базові навчальні установки, які істотною мірою визначають надалі успішність її шкільного навчання, можливості особистісної самореалізації в шкільному середовищі» (Krupnyk, 2014).

Т. Ананко наголошує на важливості арттерапії у системі психоемоційної підтримки здобувачів початкової освіти.

Як стверджує Л. Терлецька (2017), будь-які види мистецтва, до яких торкається дитина, «впливають на адекватність її поведінки, допомагають керувати емоційними проявами в сім'ї та колективі» (Terletska, 2017). Це дозволяє нам визначити мистецтво і, зокрема, арттерапію, як засіб здоров'язбереження дітей в сучасних умовах.

Мета статті – здійснити дослідження проблеми використання арттерапії в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів для формування позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного та/або експериментального

дослідження із зазначенням методів дослідження Для реалізації поставленої мети дослідження використано комплекс **методів**: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури для з'ясування стану та перспектив окресленої проблеми; анкетування і спостереження – для визначення рівня позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження. Дослідження проводилось в закладі загальної середньої освіти «Майбуття» м. Одеса. До проведення занять були залучені викладачі факультету початкової освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», магістранти та бакалавранти. З метою визначення проблем в використанні арттерапії в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів для формування позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження було організовано анкетування батьків другокласників та третьокласників (опитувальник за О. Захаровим та А. Запорожець) та аналіз результатів проведення проєктивного тесту особистісних відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій «Будиночок», проєктивної методики «Школа звірів» (Zahadkovyi svit emotsii, 2011) з учнями 2 та 3-х класів, зсо «Майбуття», м. Одеса. Було задіяно 20 учнів і їх батьки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Арттерапія – метод психотерапії, що використовує для лікування і психокорекції художні прийоми і творчість, такі як малювання, ліплення, музика, фотографія, кінофільми, книги, акторська майстерність, створення історій і багато іншого. Спектр проблем, для вирішення яких може бути використана техніка арттерапії, достатньо широкий: внутрішні і міжособистісні конфлікти, кризові стани, травми, втрати, психосоматичні розлади, розвиток креативності, розвиток цілісності особи та інше. Негативний вплив різних факторів позначається на психоемоційному стані не тільки дорослих людей, а й здобувачів освіти.

Особливої актуальності використання арттерапії набуває сьогодні в роботі зі здобувачами початкових класів, які пережили військові дії, є тимчасово переміщеними особами, втратили рідних, домівку, які потребують специфічних засобів та методів сприяння їхньому розвитку, адаптації до школи в такий складний час невизначеності.

Методологія базується на базових сучасних положеннях педагогічної науки, психології, культури здоров'я, і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення поняття процесу формування здорового способу життя професійно успішного майбутнього вчителя початкової школи.

Наукова новизна. Проаналізовано проблему використання арттерапії в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів для формування позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Застосування арттерапевтичних технік в освітньому процесі, як системи психологічних годин та занять-зустрічей у формі психологічної студії сприяє підтримці та стабілізації емоційного та психологічного стану здобувачів початкової освіти. Арттерапевтичні вправи можуть бути використані майбутніми вчителями початкових класів в освітньому процесі як при проведенні уроків в процесі педагогічної практики, так й використані як допоміжні ключики для педагогів та батьків у психоемоційній підтримці дітей.

«Арттерапевтичні заняття дозволяють вирішувати важливі психотерапевтичні завдання. Лікувальний ефект досягається завдяки тому, що в процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, доброзичливості, емпатійного спілкування, визнання цінності особи іншої людини, турбота про неї, її відчуттів, переживання. Виникають відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості, успіху. В результаті мобілізується цілющий потенціал емоцій» (Ananko, 2022: р. 6).

У великому тлумачному словнику сучасної української мови, під поняттям арттерапія розуміють «метод лікування нервових і психічних захворювань засобами мистецтва та самовираження в мистецтві» (Busel, 2004: р. 25). Взаємини у класі початкової школи виступають могутнім засобом залучення особистості дитини до нових соціальних функцій, культури, норм поведінки, характерних для школи.

Теоретичні засади здоров'язбереження закладено в наукових розвідках сучасних вітчизняних вчених (С. Грищенко, Г. Жарої, М. Носка, Ю. Носко), які виокремили складові формування як здорового способу життя так й здоров'язбереження в поєднанні з процесом

формування професійної успішності майбутніх учителів (Ghryshhenko, 2019; Zhara, 2019; Nosko&Ghryshhenko&Nosko, 2013).

Період адаптації здобувачів початкової освіти пов'язаний із трансформацією раніше сформованих у них стереотипів поведінки й навичок життєдіяльності, що призводить не лише до низки труднощів у взаємодії з оточуючим світом і в повсякденному житті, а й нерідко спричиняє погіршення не тільки навчальних успіхів, а й здоров'я. У початковій школі часто спостерігається зниження мотивації дитини відвідувати школу й навчатись, падіння пізнавального інтересу, що пов'язано саме з труднощами адаптаційного періоду. Саме в початковій школі вкрай важливі такі види арттерапії: ігротерапія, ізотерапія, музикотерапія, піскотерапія, казкотерапія, фототерапія та інші.

Фахівці зазначають, що проведення зі здобувачами початкової освіти психологічних зустрічей на основі арттерапії у них відбувається зниження психоемоційного напруження, відчуття страху та тривоги. А це вже є шлях до здоров'язбереження. Визначимо важливі складові нашого дослідження, що дозволили з'ясувати основні потреби в процесі формування позитивного ставлення здобувачів початкової освіти до здоров'язбереження. Зміна режиму життєдіяльності. Майбутній вчитель початкових класів повинен чітко, зрозуміло розкривати вимоги до здорового способу життя, здоров'я та здоров'язбереження. Важливо доброзичливо контролювати їх виконання. Особливо необхідно наголошувати на недопущенні шкідливих звичок, розкриваючи причини їх появи. Існує потреба схвалення дій дитини в здоров'язбереженні. Специфіка відносин з учителем (майбутнім учителем початкових класів). Учитель оцінює, насамперед, результати здоров'язбережувальної діяльності здобувача початкової освіти, а не його особистість. Дитина 7–8 років прагне до схвалення своїх дій з боку дорослого (в нашому дослідженні – учителя). Нові вимоги в сім'ї, члени якої починають серйозніше ставитись до здоров'я дитини, до її як навчальної, так й здоров'язбережувальної діяльності в школі та дома. Зростає обов'язковість у поведінці дитини через збільшення знань про здоров'я, недопущення шкідливих звичок, здоров'язбереження.

Вітчизняні практики О. Вознесенська, М. Сидоркіна (2016) визначають роль арттерапевтичного процесу в підвищенні адаптаційних можливостей здобувачів початкової освіти (Voznesenska&Sydorkyna, 2016). Основною метою арттерапії є гармонізація розвитку особистості через розвиток здатності вільного самовираження рухами, кольором, формою, пластикою, глиною, ландшафтом та самопізнання.

Заняття проводились на базі закладу загальної середньої освіти «Майбуття» (м. Одеса). До проведення занять були залучені викладачі факультету початкової освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», магістранти та бакалавранти.

Розроблені нами заняття були спрямовані на вирішення таких основних завдань: 1. Надання допомоги в визначенні здоров'я, здоров'язбереження. 2. Зниження тривожності, емоційного напруження. 3. Навчання прийомів саморегуляції для недопущення шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю та наркотиків).

Заняття проходили в розважальній ігровій формі, що дозволило зацікавити пасивних дітей і зробити їх активними учасниками процесу, а не просто слухачами. За допомогою гри і спеціальних вправ виявлялись і розвивались приховані уміння, у дітей з'являлись позитивні емоції і почуття задоволення від результатів своєї творчості. А головне з'явилися знання про здоров'я та здоров'язбереження як власне, так й оточуючих.

Заняття проводились педагогом у постійній групі (до 10 осіб) дітей 7–8 років (2 групи). З метою організації арттерапевтичного простору було створено дві робочі зони. У першій зоні містилися робочі місця здобувачів для індивідуальної творчості, а у другій – простір, у якому можна було легко пересуватися, рухатися чи навіть танцювати чи грати.

Арттерапевтичні заняття мали дві складові. Перша частина – невербальна, творча, неструктурована, у якій основним видом діяльності є сам процес творчості. Друга – вербальна інтерпретація створених зображень, асоціацій, емоцій і почуттів, що виникали у процесі роботи. Для реалізації поставлених завдань використовувалися такі елементи арттерапії:

зображувальна терапія (власне арттерапія); кольоротерапія; мандалотерапія; драматерапія; пластилінотерапія.

Для малювання дітям пропонувалося застосовувати малювання олівцями (сприяє подоланню імпульсивності й зниженню агресії); малювання фарбами на великих аркушах паперу не лише пензликом, а й пальцями, долонями (сприяє зниженню тривожності, оптимізації самооцінки). Магістранти як майбутні вчителі початкових класів проводили заняття самостійно та пропонували намалювати малюнок пов'язаний, наприклад, з виконанням фізичної вправи або пов'язаний із вживанням здорової їжі. Малюнки, зроблені здобувачами початкових класів, іноді потребували деякої допомоги від магістрантів та бакалаврантів в якості консультування та самого малюнку. На заняттях діти вільно виявляли свою фантазію. Оцінки не ставилися, проте, схвально відгукувалися здобувачі початкової освіти про здобуті нові знання щодо здоров'я, недопущення шкідливих звичок, здоров'язбереження. Спільна діяльність дорослих і дітей допомагає

як отриманню нових знань, так й ознайомлення з проблемами та труднощами здобувачів початкової освіти.

Висновки. Арттерапію важливо використовувати роботі зі здобувачами початкової освіти для формування стійких знань про здоров'я, недопущення шкідливих звичок та здоров'язбереження. Арттерапія формує конструктивні форми поведінки; усуває надмірне напруження, тривожність і бар'єри для продуктивних, конструктивних дій у здоров'язбереженні дітей. Здобувачам початкової освіти доцільно проведення занять із застосуванням елементів арттерапії. Це дозволяє здійснити процес здоров'язбереження м'яко і гуманно, позбавляючи дитину від тривожності, страхів, замкнутості та сприяє формуванню здоров'язбережувальної поведінки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні процесу використання методів арттерапії в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, що допомагають знизити негативні впливи середовища на процес здоров'язбереження учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананко Т. В. Арттерапія у системі психоемоційної підтримки здобувачів початкової освіти: методичні рекомендації. Чернігів, 2022. 60 с.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми. Київ: Золоті ворота, 2016. 202 с.
4. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості: монографія. Під науковою редакцією: Курлянд З. Н., Бужиної І. В. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 192 с.
5. Жара Г. І. Порадник для куратора, або як навчити студента бути здоровим та успішним: метод. посібник для кураторів академічних груп педагогічних ЗВО. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 100 с.
6. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників. І. В. Молодушкіна (упоряд.). 2011. 2-ге вид. Харків: Вид. група «Основа». URL: <https://dnmcp.com.ua/sites/default/files/2019-10/31/3/Загадковий%20світ%20емоцій.%20Розвиток%20емоційної%20сфери%20дошкільників.pdf>.
7. Крупник Г. А. Особливості психологічного супроводу адаптації першокласників до навчального процесу. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 2. С. 251–257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_2_40.
8. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Київ: «МП Леся», 2013. 160 с.
9. Терлецька Л. Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології. 2-ге вид. Київ: Слово, 2017. 128 с.
10. Хараджи М., Івашенко А. Особливості застосування арт-терапії у корекції страхів дітей молодшого шкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2022. Випуск 17(62). DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17\(62\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17(62).11).

REFERENCES:

1. Ananko, T. V. (2022). Arttherapy u systemi psykhoemotsiinoi pidtrymky zdobuvachiv pochatkovoї osvity: [Art therapy in the system of psycho-emotional support for students of primary education]: metodychni rekomendatsii. [Guidelines]. Chernihiv (in Ukrainian).
2. Busel, V. T. (2004). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoї movy. [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : VTF «Perun» (in Ukrainian).

3. Voznesenska, O. L., Sydorkina, M. Iu. (2016) Art-terapiia u podolanni psykhičnoi travmy. Kyjiv: Zoloti vorota (in Ukrainian).
4. Ghryshhenko, S. V. (2019). Samovdoskonalennja osobystosti: [Self-improvement of personality]: monografija. [monograph]. Pid naukovuju redakciju: Kurljand Z. N., Buzhynoji I. V. Chernihiv: Desna Polighraf (in Ukrainian).
5. Zhara, Gh. I. (2019). Poradnyk dlja kuratora, abo jak navchyty studenta buty zdorovym ta uspishnym: [A tutor for the curator, or how to teach a student to be healthy and successful] metod. posibnyk dlja kuratoriv akademichnykh ghrup pedagogichnykh ZVO. [methodical manual for curators of academic groups of pedagogical Institutions of Higher Education]. Chernihiv: Desna Polighraf (in Ukrainian).
6. Zahadkovyi svit emotsii. (2011). Rozvytok emotsiinoi sfery doshkilnykiv. I. V. Molodushkina (uporiad.). 2-he vyd. Kh. Vyd. hrupa «Osнова». URL: <https://dnmcp.com.ua/sites/default/files/2019-10/31/3/Загадковий%20світ%20емоцій.%20Розвиток%20емоційної%20сфери%20дошкільників.pdf> (дата звернення 15.07.2023) (in Ukrainian).
7. Krupnyk H.A. (2014) Osoblyvosti psykholohichnoho suprovodu adaptatsii pershoklasnykiv do navchalnoho protsesu. Tavriiskyi visnyk osvity, 2, 251–257. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_2_40 (дата звернення 15.07.2023) (in Ukrainian).
8. Nosko, M. O., Ghryshhenko, S. V., Nosko, Ju. M. (2013). Formuvannja zdorovogo sposobu zhyttja: [Formation of a healthy lifestyle]: navchalnyj posibnyk. [Tutorial]. Kyjiv: «MP Lesja» (in Ukrainian).
9. Terletska, L. H. (2017) Psykholohiia zdorovia: art-terapevtychni tekhnolohii. 2-he vyd. Kyiv: Slovo (in Ukrainian).
10. Kharadzhy, M., Ivashchenko, A. (2022) Osoblyvosti zastosuvannia art-terapii u korektsii strakhiv ditei molodshoho shkilnoho viku. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 12. Psykholohichni nauky*, 17(62). DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17\(62\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17(62).11) (in Ukrainian).